

A klasszicista attitűdről

A szépen élés és szépen meghalás tudományát kevesen értették jobban az Ancien Régime korának polgárainál. A szigorral, ökonómiával élő lélek a legválságosabb pillanatokban is kitaróan figyelte önmagát, rendületlenül őrizte, óvta derűjét békességét. A franciák mártírai a siralomházban is folytatták szalonéletüket, s a quillotine előtt szépívű búcsúszavakon törték fejüket. Nálunk Hajnóczy napokon át készült a kivégzésére, s a megrendült kortársak szerint arcán csöndes mosollyal halt meg. Kazinczyból csupán egy visszafajthatatlan francia kiáltás szakadt föl a halálos ítélet szorongatásában, ám fogságának kegyetlen szenvedései már egyszer sem tudták megtörni az önuralmát... Amikor végre kiszabadul, leveleiben csupán néhány mondatot ír megpróbáltatásairól, s gyors összefoglalói után nyomban az egyedül lényeges irodalmi témára tér át.

Le style c'est l'homme: mondják a klasszicisták, s a lélekölő kínok között is nagyon vigyáznak arra, hogy gesztusaikban megőrizték az emelkedettséget, magatartásukban a színvonalat. Az emberi tűrőképesség véges, a fizikai megpróbáltatások terheit csak nagyon kevesen viselik könnyedén - ám a méltóságára érzékeny ember mindenkor kész gyötrelmének árulót elvonni a profán szemek elől. A megrázkódtatás csakhamar stilizált emlékként vonul be a memoárok lapjaira, a fájdalom leplezéséből elv, az önuralomból szigorú kötelesség lesz a fogalmak nyelvén: törvény, amely természetesen illeszkedik a főntebb ízlés és a főntebb életstílus folyvást gyarapodó követelményei sorába. Az igazán szenvedőknek nem mindig volt érzékük a fájdalom apoteózisához.

A vérbeli klasszicista egyébként is csak a szellem ügyeinek tulajdoni igazi jelentőséget. Kazinczy a vérpad árnyékában is önfelteden izelgeti Horatius episztoláit (Melly fény! Melly kellem! Melly ideák!). A brünni börtönben Uza Pállal a lélek halhatatlanságáról polemizál, hajnaltól délig kopogtatva a komor várfalakon, a fogoly irodalmárok megbeszélte morzejelei szerint, éhségről, gyöngeségről, lepleződésről, mindenről elfeledkezve. A könnyekig megtört, öngyilkosságra készülő Rosti Jánossal verseket íratnak a társai, mert szentül hiszik, hogy ilyenkor ez a legjobb orvosság. Még a kivégzés előtt álló Martinovicsban is fölserken az alkotókedv: cellájában lengyel mazurkákat komponál.

A klasszicista poézis is teljes egészében a szellemé. Míves műdarabjaiból az intellektuális igényességet érezni, a választékos tudás, az emelkedett ízlés, a nemes erudíció varázsát. Csöndes tükörképül: a megvalósítás formai eleganciáját, a híres fénytílus szépségeit. A style de lumière (a lehiggadt rokokó öröksége) a versanyag egyenletes színvonalú, arányos, cizellált megformálására ösztönzi a klasszicista mestereket... *(Német fejedelemségek palotái, díszes olasz udvarok, francia társaskörök, lengyel főúri kastélyok adják az Ancien Régime aranyműves lírájának európai életterét. Nálunk a szabadkőműves páholyok, a frissen fölvirágzó irodalmi szalonok, az ún. szép társaságok köreiben lesz igazán otthonossá: gáláns nemesasszonyok, elegáns testőrtisztek tudós líterátorok, külföldet járó mecénások, franciás kisasszonyok között. A harmóniára szomjazó jozefinus nemzedék ez, amely erői zömét a szép morál, a józan ész, az erudíció ápolására, a nemzet csöndes csinósítására igyekezett szentelni... Ez a különös szépérzékű, précieux nemzedék maga is szerette az irodalom aranyába vonni mindennapi életének szinte valamennyi megnyilvánulását. A bécsi, a pozsonyi, a pesti, az erdélyi irodalmi szalonok látogatói cizellált születésnapi köszöntőket, míves alkalmi költeményeket, nagy műgonddal készült költeményes episztolákat írtak egymáshoz: igen rövid idő alatt egy nemes, családias elit-irodalmat alakítottak ki. Az eszmény, a minta az összes részletében megmunkált vers volt a számukra: valamennyi verselem aprólékos, szorgos csiszolása, pallérozása... A klasszicista költeményformálás jellemzője ez).* Az irodalmi ideálok különbözőek : s a gáttalan teremtőerő, az egyéniségkultusz és az intuíció föltétlen hívei akkor sem vették és ma sem veszik észre mindig, hogy a teljesen kidolgozott formának is íze van. A klasszicistában azonban elevenen él ez az eszmény: figyelmét szívesen fordítja a rejtett verselemek megmunkálására, az apró részletek igényes, alapos, pontos kidolgozására. A költészet techné, mesterség az ő tudatában: melynek fortélyai, műhelyfogatásai és mindenek előtt céhbéli szabályai vannak. Nemes veretű művet csak az ellenálló anyag ígér: a klasszicista költő ezért rengeteget vívódik a nehéz műformákkal, a nagy igényű, nagy ellenállású műfajokkal. Erőit őrli, emésztli a versmérték és a stílus ezernyi apró megkötése: mégsem képes szabadulni a tökéletesség bűvöletéből. Berzsenyi, Kölcsey, Rájnis vagy Virág Benedek sokszor éveken át töpreng egy-egy szonetten, epigrammán, számtalanszor előveszi, formálja, csiszolgatja, s alig készül el vele, máris elégedetlen, máris tele van kifogásokkal. Kazinczy harminc éven át fordítja Sallustiuszt, de akárhányszor fejezi is be, mindjárt látja, hogy újra le kell fordítania. Feszített szorgalommal, és egészen másképp, mint eddig! Szó ne maradjon szó mellett benne! A nyomdáig sohasem jut el vele - meghal, mielőtt a végleges változattal elkészülne.

A pannonhalmi apátsági templom egyik kápolnájában, a magasban találkozó kővek mögött virágmintákat fedeztek föl a restaurátorok. Gondosan kifaragott, gazdag ornamentikát, a templomba lépők számára láthatatlan helyen. A korabeli mester nyilván tudta ezt, mégis megmunkálta a rejtett fölületet, s fájdalom nélkül temetett ide ötleteket, formákat, díszítményeket. Így volt számára természetes, hiszen minden részletében tökéletes alkotásra törekedett. A klasszicista költő sincs ezzel másképp.

Irodalom. Halász Gábor: Az értelem keresése, Bp. é.n. Benda Kálmán: A magyar jakobinusok iratai, Bp. 1952-7. Kazinczy Ferenc levelezése. Rónay György: A klasszicizmus, Bp. 1963. Waldapfel József: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, Bp. 1935. Jancsó Elemér. A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII-ik században, Kolozsvár, 1936.